

O. Adam Wojtczak OMI*
Wydział Teologiczny
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań

CZUŁE OBLICZE KOŚCIOŁA POSTULAT PAPIEŻA FRANCISZKA

Sobór Watykański II jest zwany „soborem Kościoła o Kościele”. Jego zadaniem była odnowa Kościoła i jego odniesienia do świata. Po soborze dominowało w eklezjologii nastawienie antropologiczne, które głosiło, że „człowiek jest drogą Kościoła”. Wpisuje się w nie także nauczanie papieża Franciszka. Dla niego Kościół, tak jak Bóg, poszukuje człowieka, leczy go i przytula, żeby poczuł się kochany. Z tego względu wszystko w nim powinno być przepojone czułością. Skoro istotną kategorię eklezjologii papieża Bergoglio stanowi czułość, to zasadne jest pytanie, jak rozumie on czułość Kościoła? Artykuł udziela odpowiedzi na to pytanie. Papieską wizję ujmuje w czterech punktach. Pierwszy prezentuje Kościół jako przyodziany czułością Trójosobowego Boga; drugi – jako komunie czułości ad intra; trzeci – jako wychodzący z czułością do świata; czwarty – jako inspirowany czułością Maryi. Obficie przytaczane dosłowne wypowiedzi papieża sprawiają, że refleksja prowadzona jest jego słowami.

Sobór Watykański II jest zwany „soborem Kościoła o Kościele”¹. Jego zadaniem była odnowa Kościoła. W centrum zainteresowań znajdowało się pytanie

* O. Adam Wojtczak OMI – dr hab., prof. UAM, autor 6 monografii: *Uczennica i Matka. Wokół chrystocentryzmu mariologii Jana Pawła II*; *Matka i Królowa. Ku integralnemu i pogłębionemu rozumieniu tytułów maryjnych*; *Serva Domini. Z maryjnego nauczania Benedykta XVI*; *Symboliczne inwokacje Litanii loretańskiej. Historia – teologia – kult*; *Czułe oblicze Matki. Przewodnie motywy mariologii papieża Franciszka*; *Maryja w służbie chrześcijańskiego humanizmu. Projekt papieża Franciszka*, a także ok. 100 artykułów z zakresu mariologii i teologii Eucharystii w periodykach polskich i zagranicznych; członek Towarzystwa Teologów Dogmatyków, Polskiego Towarzystwa Mariologicznego, Papieskiej Międzynarodowej Akademii Maryjnej; e-mail: adamwojt@amu.edu.pl; ORCID: 0000-0001-6431-2116.

¹ Cz. Bartnik, *Eklezjologia*, I. *W teologii katolickiej*, w: *Encyklopedia katolicka*, red. R. Łukaszyk, t. IV, Lublin 1985, kol. 776.

o jego naturę, struktury i jedność, a zwłaszcza odniesienie do świata. Po soborze dominowało w eklezjologii nastawienie antropologiczne, które wyrażało się w stwierdzeniu, że „człowiek jest drogą Kościoła”². W tę koncepcję wpisało się nauczanie papieży. Każdy z nich miał własne doświadczenie Kościoła i Boga. Jan Paweł II głosił, że Kościół nie może odstąpić od człowieka, gdyż jego życie jest organicznie, nierozzerwalnie zespolone z Chrystusem³. Z tego względu wołał: „Otwórzcie na oścież drzwi Chrystusowi”⁴. Było to wezwanie do otwarcia drzwi, by Chrystus mógł wejść do środka w różne przestrzenie chrześcijańskiego życia⁵. Benedykt XVI dokonał przesunięcia akcentu. Ukazał, że w chrześcijaństwie na pierwszym miejscu nie stoi Kościół ani człowiek, ale Bóg⁶. Priorytetem Kościoła jest uobecnianie Boga w świecie i otwieranie ludziom dostępu do Niego⁷. Papież Franciszek wprowadził z kolei spojrzenie, które akcentuje służbę Kościoła. Jest on posłany do świata, żeby poszukiwać człowieka. W tym celu ma mieć „otwarte drzwi” i „wychodzić ku”, żeby Chrystus mógł wyjść na zewnątrz, szczególnie na peryferie⁸: nie tylko geograficzne, ale także egzystencjalne, gdzie panuje ubóstwo materialne i duchowe, smutek i samotność, oraz teologiczne, gdzie ludzie nie znają jeszcze Boga lub chrześcijanie są narażeni na napaść tych, którzy pragną ograbić ich z wiary⁹.

Wskazując zadanie, jakie stoi przed Kościołem, Franciszek określa je zwykle „bliskością w drodze” i „kulturą spotkania”¹⁰, których obrazem są ewangeliczne przypowieści o miłosiernym Samarytaninie i uczniach idących do Emaus. Zazna-

² A. Zuberbier, „Człowiek drogą Kościoła”: o eklezjologii Jana Pawła II, „Studia Theologica Varsaviensia” 28 (1990) 1, s. 157–162.

³ Por. Jan Paweł II, *Encyklika „Redemptor hominis”*. U początku papieskiej posługi (4.03.1979), Watykan 1979, nr 14.

⁴ Jan Paweł II, „Otwórzcie na oścież drzwi Chrystusowi” (Homilia na rozpoczęcie pontyfikatu, 22 X 1978), w: tenże, *Nauczanie papieskie*, t. I: 1978, red. W. Weron, A. Jaroch, Poznań 1987, s. 13–17.

⁵ Por. K. Pawlina, *Eklezjologia papieża Franciszka*, „Studia Bobolanum” (2014) 1, s. 13.

⁶ Por. J. Ratzinger, *Bóg Jezusa Chrystusa. Medytacje o Bogu Trójjedynym*, tłum. J. Zychowicz, Kraków 1995, s. 32.

⁷ Por. Benedykt XVI, *List do biskupów w sprawie zdjęcia ekskomuniki z czterech biskupów konsekrowanych przez abpa Lefebvre’a* (10.03.2009), *OsRomPol* 30 (2009) 5, s. 7; J. Szymik, *Theologia benedicta*, t. I, Katowice 2010, s. 164.

⁸ Por. A. Spadaro, *Serce wielkie i otwarte na Boga. Rozmowa z papieżem Franciszkiem*, tłum. Z. Kasprzyk, Kraków 2013, s. 45. „Kościół «wyruszający w drogę» jest Kościołem otwartych drzwi. Wyjście ku innym, aby dotrzeć do ludzkich peryferii” (Franciszek, *Adhortacja apostołska „Evangelii gaudium”*. O głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie, 24.11.2013, Kraków 2013², nr 46) [dalej: EG].

⁹ Por. K. Pawlina, *Eklezjologia papieża Franciszka...*, s. 15.

¹⁰ Franciszek, *Umacniajcie kulturę spotkania* (Homilia w bukaresztańskiej katedrze pw. św. Józefa, 31.05.2019), *OsRomPol* 40 (2019) 7–8, s. 22.

cza jednocześnie, że nie ma bliskości bez czułości. Słowo to należy do kluczowych haseł jego pontyfikatu. W homilii inauguracyjnej, która ma programowy charakter, występuje ono sześciokrotnie. Dwa razy papież zachęca: „Nie powinniśmy bać się [...] czułości”¹¹. W kolejnych wystąpieniach podkreśla wielokrotnie, że świat potrzebuje nie tylko miłości i czułości Boga, ale także czułości ludzkiej, która będzie odpowiedzią na zglobalizowaną pokusę obojętności. Szczególnie od chrześcijan wymaga się, ażeby byli twórcami „rewolucji czułości”¹², „rewolucji współczucia i serdeczności”¹³. Kościół jest historią bliskości i czułości, które warunkują zdolność zwracania uwagi na bliźniego, otwartość i wrażliwość na niego, zdolność do współczucia i współcierpienia¹⁴.

OTULONY CZUŁOŚCIĄ TRÓJOSOBOWEGO BOGA

Z trudem – stwierdza papież – wyobrażamy sobie w wierze miłość, jaką przepełniony jest Trójosobowy Bóg, jaki bezmiar wzajemnej czułości istnieje między Ojcem, Synem i Duchem Świętym. Bóg, który jest odwieczną i doskonałą miłością Trzech, nie pozostaje zamknięty w swojej doskonałości, ale powołuje wolne stworzenia do wspólnoty miłości i czułości z sobą¹⁵. Jego miłość w odniesieniu do słabego i grzesznego człowieka, przyjmuje postać miłosierdzia.

Dla Franciszka jest ono wiodącym orędziem Boga¹⁶, Jego „sercem”¹⁷, „właściwością”¹⁸. Trwa wiecznie, z pokolenia na pokolenie, Bóg związał się bowiem z ludzkością na zawsze¹⁹. Biblia jest opowieścią o cudach Jego miłosierdzia, które

¹¹ Franciszek, *Bądźmy „opiekunami” stworzenia* (Homilia na rozpoczęcie posługi Piotrowej, 19.03.2013), OsRomPol 34 (2013) 5, s. 19.

¹² Franciszek, *My, chrześcijanie, musimy być twórcami rewolucji czułości* (Przemówienie podczas spotkania ekumenicznego w Malmö, 31.10.2016), OsRomPol 37 (2016) 11, s. 12.

¹³ Franciszek, *Prawdziwą rewolucją jest współczucie* (Przemówienie do Wspólnoty św. Idziego, 15.04.2014), OsRomPol 35 (2014) 7, s. 20.

¹⁴ Niniejszy artykuł jest przepracowaną wersją mojego artykułu: *Czułość Kościoła w ujęciu papieża Franciszka*, w: *Teologia dogmatyczna*, t. XIII: *Kościół papieża Franciszka*, red. P. Kiejkowski, Poznań 2019, s. 27–47.

¹⁵ Por. Franciszek, *Jezus Chrystus jest wcielonym Miłosierdziem* (*Regina caeli*, 7.04.2013), OsRomPol 34 (2013) 5, s. 48.

¹⁶ Por. Franciszek, *Orędziem Jezusa jest miłosierdzie* (Homilia w parafii św. Anny w Watykanie, 17.03.2013), OsRomPol 34 (2013) 5, s. 15.

¹⁷ Franciszek, *Przezwycięż obojętność i zyskaj pokój* (Orędzie na Światowy Dzień Pokoju 2016, 8.12.2015), OsRomPol 37 (2016) 1, s. 7.

¹⁸ Franciszek, *„Misericordiae vultus”. Bulla ogłaszająca Nadzwyczajny Jubileusz Miłosierdzia* (11.04.2015) 6, OsRomPol 36 (2015) 5, s. 6 [dalej: MV].

¹⁹ Por. Franciszek, *Matka Boża wnosi do Kościoła atmosferę czułości* (Homilia na uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 1.01.2019), OsRomPol 40 (2019), 1, s. 19.

jest bliskością, współczuciem i czułością²⁰. Jedyne Bóg zdolny jest do doskonałej miłości²¹. Od początku zwraca się z czułością do nas, by być blisko nas. Kocha nas niezależnie od naszych błędów i grzechów, ponieważ nie patrzy oczami, ale sercem²². Jego miłość jest miłością ojcowską i jednocześnie macierzyńską. Czyni On tak, jak czynią ojciec i matka w życiu swych dzieci. Dlatego pojęcie używane w Biblii dla wyrażenia miłosierdzia nawiązuje do matczynego łona, miłości matki do swoich dzieci, które miłuje ona w każdych okolicznościach i niezależnie od tego, co się stanie, gdyż są owocem jej łona (por. Iz 49,15)²³.

Bóg nie tylko jest miłosierny wobec ludzi, ale sam jest miłosierdziem. Znalazło ono swój pełny wyraz w Jezusie, który „jest cały miłosierdziem, [...] i cały miłością: jest Bogiem, który stał się człowiekiem”²⁴. Objawia On najlepiej „oblicze Ojca bogatego w miłosierdzie, «mówi o nim i tłumaczy je przez porównania i przypowieści, ale nade wszystko sam je wciela i uosabia»”²⁵. Można rzec, że „Serce Chrystusa jest Bożą czułością”²⁶, która mówi do nas nieustannie: „Przyjdźcie do Mnie. Jeśli jesteście utrudzeni, obciążeni, Ja was pokrzepię. A najmniejszych traktujcie z czułością, z taką samą czułością, z jaką Ja ich traktuję”²⁷. Staje się to możliwe dzięki ustawicznemu działaniu Bożego Ducha, który kształtuje dzieje zbawienia w duchu wdzięczności za czułość i bliskość Boga.

Miłość Boga ogarnia wszystkie ludy, Jego czuła troska obejmuje wszystkie stworzenia²⁸. W sposób jednak szczególnie Bóg otacza czułą miłością Kościół. Ma on swoje zakorzenienie w tajemnicy Trójcy Świętej i jest zdeterminowany przez prymat łaski²⁹. Zaczął się on w sercu Ojca. Gdy Bóg powołał Abrahama, powziął zamysł, aby utworzyć lud pobłogosławiony Jego miłością, który poniesie Jego błogosławieństwo wszystkim narodom³⁰. Projekt ten znalazł swe wypełnienie

²⁰ Por. Franciszek, *Modlitwa i Trójca Święta* (Audycja generalna, 3.03.2021), OsRomPol 42 (2021) 4–5, s. 24. „Nie zapominajmy [...] trzech słów, które są stylem Boga – bliskość, współczucie i czułość” (tamże).

²¹ Por. Franciszek, *Różgę trzeba zostawić w zakrystii* (Homilia dla uczestników III Światowych Rekolekcji Kapłańskich, 12.06.2015), OsRomPol 36 (2015) 7–8, s. 38.

²² Por. Franciszek, *Encyklika „Fratelli tutti”. O braterstwie i przyjaźni społecznej* (3.10.2020), Kraków 2020, nr 281 [dalej: FT].

²³ Por. Franciszek, *Kościół misyjny świadkiem miłosierdzia* (Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2016, 15.05.2016), OsRomPol 37 (2016) 6, s. 4.

²⁴ Por. Franciszek, *Moc miłosierdzia zbawia świat* (Anioł Pański, 15.09.2013), OsRomPol 34 (2013) 11, s. 56.

²⁵ Franciszek, *Kościół misyjny...*, s. 5; por. MV, nr 9.

²⁶ Franciszek, *Różgę...*, s. 38.

²⁷ Tamże.

²⁸ Por. EG, nr 274; Franciszek, *Kościół misyjny...*, s. 5.

²⁹ Por. EG, nr 112.

³⁰ Por. Franciszek, *W historii miłości* (Homilia w Domu Świętej Marty, 24.04.2013), OsRomPol 34 (2013) 6, s. 29.

w Jezusie Chrystusie, który wezwał swoich uczniów do trwania w Jego miłości³¹. Dzięki mocy Ducha Świętego ta wspólnota miłości trwa i nieustannie realizuje się w Kościele³².

Uprowadzająca miłość Trójosobowego Boga powoduje, że Kościół jest dziejami miłości, w której uczestniczymy. Franciszek zauważa:

Bóg napędza nas swoim miłosierdziem i swoją miłością. A to właśnie sprawia, że wzrastamy jako lud Boży, jako Kościół: nie dzięki naszym zasługom [...], lecz dzięki doświadczaniu na co dzień, jak bardzo Pan nas kocha i troszczy się o nas. To sprawia, że czujemy się naprawdę Jego, że jesteśmy w Jego rękach, i pozwala nam wzrastać w komunii z Nim i między nami. Być Kościołem to znaczy czuć, że jesteśmy w rękach Boga, który jest Ojcem i nas kocha, gładzi nas, czeka na nas, daje nam odczuć swą czułość³³.

Inaczej mówiąc, chrześcijanin to człowiek, który pozwala Bogu, ażeby go przyoblekł swoją dobrocią³⁴. Dlatego papież pyta: Jak przyjmujemy czułość Boga? Czy pozwalamy, aby On do nas dotarł, objął nas i czule przytulił? Czy pozwalamy Mu, by nas kochał?³⁵ Tylko ten, kto został przez Niego czule dotknięty, naprawdę Go zna³⁶.

Serdeczna miłość Boga rodzi chrześcijańską radość, zwłaszcza w obliczu naszych grzechów³⁷. Jej powodem jest świadomość wiary, że jesteśmy przyjęci i umiłowani przez Niego. Przychodzi On, aby nas zbawić. Jego przyjście umacnia nas, dodaje odwagi, daje siłę, abyśmy kroczyli naprzód. Nasza radość i nadzieja mają swą podstawę w wierności Boga, w pewności, że On zawsze dotrzymuje obietnic. „Naszą radością jest Jezus Chrystus, Jego miłość wierna i niewyczerpana”³⁸, która objawiła się najwznioślej w tajemnicy krzyża.

³¹ Por. Franciszek, *Aby być Kościołem mówiącym „tak”* (Homilia w Domu Świętej Marty, 2.05.2013), OsRomPol 34 (2013) 6, s. 38.

³² Por. Franciszek, *W historii miłości...*, s. 28.

³³ Franciszek, *Uprowadzająca miłość Boga do nas* (Audiencja generalna, 18.06.2014), OsRomPol 35 (2014) 7, s. 50.

³⁴ Por. Franciszek, *Mocne serca, aby przezwyciężyć obojętność* (Orędzie na Wielki Post 2015, 4.10.2014), OsRomPol 36 (2015) 2, s. 4–5.

³⁵ Por. Franciszek, *Z czułością Boga* (Homilia na Pasterkę, 24.12.2014), OsRomPol 36 (2015) 1, s. 12.

³⁶ Por. Franciszek, *Bądźcie myślą i sercem Kościoła wychodzącego* (Przemówienie do członków ruchu Komunia i Wyzwolenie, 7.03.2015), OsRomPol 36 (2015) 3–4, s. 30.

³⁷ Por. Franciszek, *„Misericordia et misera”*. *List apostolski na zakończenie Nadzwyczajnego Jubileuszu Miłosierdzia* (20.11.2016), nr 3, OsRomPol 37 (2016) 12, s. 8.

³⁸ Franciszek, *Bóg zawsze dotrzymuje swoich obietnic* (Anioł Pański, 15.12.2013), OsRomPol 35 (2014) 1, s. 56; por. EG, nr 1, 7.

Współczucie Jezusa, „współcierpienie”, [...] zbliżyło Go do każdej osoby cierpiącej! Jezus się nie oszczędza, ale wręcz wdaje się w cierpienie i potrzeby ludzi, bo po prostu potrafi i pragnie „współcierpieć”, bo ma serce, które nie wstydzi się tego, że „współczuje”³⁹.

Z tego względu „Kościół nie jest schroniskiem dla ludzi smutnych, Kościół jest domem radości! Ci, którzy są smutni, znajdują w nim radość, znajdują w nim prawdziwą radość”⁴⁰. Chrześcijaninowi, który nie jest radosny, czegoś brakuje lub nie jest on chrześcijaninem⁴¹. Niekiedy myślę – wyznaje papież – „że boimy się czułości Boga”⁴², i apeluje do wiernych:

Nie bójcie się miłości Boga, naszego Ojca. [...] Nie bójcie się przyjąć łaski Jezusa Chrystusa, nie bójcie się naszej wolności, którą daje łaska Jezusa Chrystusa, czyli, jak mówił Paweł: „Nie jesteście poddani prawu, lecz łasce”⁴³.

Kontemplacja i doświadczenie czułości Boga powinny nas prowadzić do przyjęcia jej jako własnego stylu życia⁴⁴, czyli pozwolić jej, „aby się wyrażała w nas”⁴⁵. Jesteśmy wezwani do życia czułą miłością, ponieważ sami doznajemy jej od Boga. Szczególnie krzyż Chrystusa zachęca, abysmy dali się zarazić miłości, i uczy spoglądać na innych z serdeczną miłością⁴⁶. Dlatego należy usilnie prosić Serce Jezusa: „Uczyń serca nasze według Serca Twego”⁴⁷.

³⁹ Franciszek, *Drogą Kościoła jest miłosierdzie i integracja* (Homilia dla nowych kardynałów, 15.02.2015), OsRomPol 36 (2015) 2, s. 34; por. tenże, *Uśmiech Boga pośród sprzeczności świata* (Orędzie na XXII Światowy Dzień Chorego 2014 r., 6.12.2013), OsRomPol 35 (2014) 1, s. 11.

⁴⁰ Franciszek, *Bóg zawsze dotrzymuje...*, s. 56.

⁴¹ Por. Franciszek, *Radujcie się zawsze w Panu* (Anioł Pański, 11.12.2016), OsRomPol 38 (2017) 1, s. 53; K. Appel, *Die Freude als „Identität” des Christen. Zur revolutionären Dimension von „Evangelii gaudium”*, w: *Barmherzigkeit und Liebe. Das theologische Programm von Papst Franziskus*, red. K. Appel, J.H. Deibl, Freiburg im Breisgau 2016, s. 68.

⁴² Franciszek, *Różgę...*, s. 38.

⁴³ Franciszek, *Ewangelizacja wymaga prawdziwej odwagi* (Rozważanie podczas inauguracji kongresu diecezji rzymskiej, 17.06.2013), OsRomPol 34 (2013) 8–9, s. 38. W wywiadzie udzielonym w 2013 r. włoskiemu dziennikowi „La Stampa” papież powiedział: „Habt keine Angst vor Zärtlichkeit. Wenn Christen die Hoffnung und Zärtlichkeit vergessen, wird es eine kalte Kirche, die nicht weiß, wohin sie gehen soll und in Ideologien steckenbleibt, in weltlichen Haltungen. Stattdessen sagt dir die Einfachheit Gottes: Geht weiter, ich bin Vater und ich habe dich gern” (cyt. za: A. Awi Mello, *Mit Maria leben. Ein Gespräch mit Papst Franziskus*, Leipzig 2016, s. 177).

⁴⁴ Por. MV, nr 21.

⁴⁵ Franciszek, *Różgę...*, s. 38. „Jesteśmy więc wezwani do życia miłosierdziem, ponieważ to my najpierw doznaliśmy miłosierdzia” (MV, nr 9).

⁴⁶ Por. Franciszek, *Uśmiech Boga...*, s. 11.

⁴⁷ Franciszek, *Mocne serca...*, s. 6.

KOMUNIA CZUŁOŚCI *AD INTRA*

„Chrześcijanin – podkreśla Franciszek – nie jest człowiekiem odosobnionym, należy do ludu: [...] ludu formowanego przez Boga. Nie można być chrześcijaninem bez przynależności i komunii. Jesteśmy [...] ludem Bożym”⁴⁸. Oblicze Kościoła *ad intra* jest obliczem serdecznej miłości. Wszystko w nim winno być przepojone czułością⁴⁹. Jego wiarygodność – czytamy w *Misericordiae vultus* – „potwierdza się na drodze miłości miłosiernej i współczującej. Kościół żyje niewyczerpanym pragnieniem ofiarowania miłosierdzia”⁵⁰. Jest ono sercem Boga. Dlatego powinno być również sercem wszystkich, którzy uznają siebie za członków jednej wielkiej rodziny Bożej. Kościół siłą rzeczy musi być czuły w miłosierdziu. Jego pierwszą prawdą „jest miłość Jezusa Chrystusa. Tejże miłości, która posuwa się do przebaczenia i daru z siebie, Kościół jest sługą i pośrednikiem wobec ludzi”⁵¹. Jeśli nie przyjmuje on w sobie uczuć Chrystusa – dopowiada papież – to traci orientację, gubi kierunek. „Jeśli natomiast je przyjmuje, potrafi stawać na wysokości swojej misji”⁵².

W nauce Franciszka o Kościele pojawiają się obrazy. Są one dominantą jego eklezjologii. Najważniejszym z nich jest postać Kościoła jako „matki”. „Marzy mi się Kościół – przyznaje papież Bergoglio – który byłby matką”⁵³. „Kościół jest domem z otwartymi drzwiami, ponieważ jest matką”⁵⁴. Przy innej okazji dodaje:

Wśród porównań, które wybrał Sobór Watykański II, by lepiej nam uzmysłować naturę Kościoła, jest obraz „matki”: Kościół jest naszą matką w wierze, w życiu nadprzyrodzonym (por. KK 6, 14). Jest to jeden z obrazów najczęściej używanych przez Ojców Kościoła w pierwszych wiekach [...]. Dla mnie jest to jeden z najpiękniejszych obrazów Kościoła: Kościół matką!⁵⁵

⁴⁸ Franciszek, *Nieskończona miłość Najświętszej Trójcy* (Anioł Pański, 27.05.2018), OsRomPol 39 (2018) 6, s. 36.

⁴⁹ MV, nr 10.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Tamże, nr 12.

⁵² Franciszek, *Marzy mi się Kościół niespokojny* (Przemówienie we Florencji do uczestników Kongresu Kościoła we Włoszech, 10.11.2015), OsRomPol 36 (2015) 12, s. 35.

⁵³ A. Spadaro, *Serce wielkie i otwarte na Boga...*, s. 45; por. S. Scheingraber, *Aufbruch „verbeutelten Kirche”*. *Die Ekklesiologie von Papst Franziskus*, Würzburg 2019, s. 94–96.

⁵⁴ FT, nr 276.

⁵⁵ Franciszek, *Kiedy Kościół nas zrodził* (Audiencja generalna, 11.09.2013), OsRomPol 34 (2013) 11, s. 50.

Nie jest on ani organizacją pozarządową, ani koncernem – uzasadnia papież – ale historią miłości, która stanowi sedno jego macierzyństwa. Każdy wierzący jest ogniwem tego łańcucha miłości, która nie wzrasta dzięki ludzkiej sile, ale mocą Ducha Świętego. Dzięki Niemu „wszyscy razem jesteśmy jedną rodziną w Kościele, który jest naszą matką”⁵⁶.

Matka nade wszystko rodzi życie. Taki jest więc Kościół:

[...] rodzi nas w wierze, za sprawą Ducha Świętego, który sprawia, że jest on płodny. [...] Oczywiście, wiara jest aktem indywidualnym: „ja wierzę”, osobiście odpowiadam Bogu, który daje się poznać i pragnie zacieśnić przyjaźń ze mną. Ale wiarę otrzymuję od innych, w rodzinie, we wspólnocie, która uczy mnie mówić „wierzę”, „wierzymy”. [...] Wiara jest prezentem, jest darem Boga, który otrzymujemy w Kościele i poprzez Kościół. A Kościół daje nam życie wiary w chrzcie: to jest moment, w którym rodzi nas jako dzieci Boże, rodzi nas jako matka⁵⁷.

Szczególnie za to jesteśmy mu wdzięczni i kochamy go jak matkę.

Matka pomaga następnie swym dzieciom dorastać. Towarzyszy im z miłością i czułością. Potrafi zachować cierpliwość. Nie osądza, ale upomina i przebacza. Jest blisko, aby je umacniać w codziennych trudnościach i cierpieniach. Kościół jako dobra matka – podkreśla papież – postępuje podobnie: towarzyszy nam w rozwoju, zwiastuje słowo Boże, które jest światłem wskazującym drogę życia, i udziela sakramentów: karmi Eucharystią, w sakramencie pokuty niesie przebaczenie, wspiera w chorobie przez namaszczenie⁵⁸. Uczy czynić miłosierdzie, aby być blisko chorych, więźniów, opuszczonych i przeżywających różnorakie kryzysy. Ukazuje, że nie wystarczy dobrze czynić jedynie tym, którzy świadczą nam dobro. Aby zmieniać świat na lepszy, należy dobrze czynić również tym, którzy nie są w stanie nam się odwzajemnić, tak jak uczynił w stosunku do nas Ojciec, posyłając nam Jezusa Chrystusa⁵⁹.

Obraz Kościoła-matki uwydatnia „bliskość w drodze”. „Dla mnie – wyznaje Franciszek – podstawową sprawą jest bliskość Kościoła. Kościół jest matką. [...] Mama obdarza czułością, dotyka, całuje, kocha”⁶⁰. Tworzy to kulturę spotkania, komunii. W Kościele chodzi również o „«mystykę» życia razem”⁶¹, czyli spo-

⁵⁶ Franciszek, *W historii miłości...*, s. 29.

⁵⁷ Franciszek, *Kiedy Kościół...*, s. 50.

⁵⁸ Por. tamże, s. 51; K. Pawlina, *Eklezjologia papieża Franciszka...*, s. 16.

⁵⁹ Por. Franciszek, *W szkole miłosierdzia* (Audjencia generalna, 10.09.2014), OsRomPol 35 (2014) 10, s. 48.

⁶⁰ Cyt. za: M. Borghesi, *Jorge Mario Bergoglio. Biografia intelektualna. Dialektyka i mistyka*, tłum. D. Chodyniecki, Kraków 2018, s. 399.

⁶¹ EG, nr 87.

tkania i uczestnictwa w solidarnej karawanie, w świętym pielgrzymowaniu. Mistyczne, kontemplatywne braterstwo uzdrawia, gdyż umie „spoglądać na świętą wielkość bliźniego, odkryć Boga w każdym człowieku, znosić uciążliwości życia razem, otworzyć serce na miłość Bożą, aby szukać szczęścia innych, tak jak szuka go ich dobry Bóg”⁶². Jest On bliski swego ludu, a najdoskonalszym wyrazem tej bliskości jest wcielenie⁶³. Kościół nie może utracić tego, co jest jego istotą, mianowicie bliskości Chrystusa, która rodzi komunie miłości. Przybiera ona formę dialogu i tworzy kulturę spotkania zarówno z Jezusem, jak i z braćmi. Papież pogładowo komentuje:

Poganie, obserwując pierwszych chrześcijan, mówili: jak oni się kochają, jak oni się miłują! Nie nienawidzą się, nie obmawiają się. To jest miłość, którą Duch napędza nasze serca. Charyzmaty są ważne w życiu wspólnoty chrześcijańskiej, ale pozostają zawsze środkami służącymi wzrastaniu w miłości bliźniego, [...] którą św. Paweł stawia nad charyzmatami (por. 1 Kor 13,1–13). Bez miłości nawet najbardziej nadzwyczajne dary są próżne, [...] bezużyteczne, bo tam, gdzie nie ma miłości, powstaje pustka, którą zapelnia egoizm. [...] Pozytywne skutki najmniejszego naszego gestu miłości odczuwają wszyscy! Stąd życie jednością w Kościele i komunie miłości oznaczają, że nie zabiega się o własny interes, ale dzieli cierpienia i radości braci (por. 1 Kor 12,26), z gotowością, aby nieść ciężary słabszych i ubogich. Ta braterska solidarność nie jest figurą retoryczną, frazesem, lecz stanowi integralną część komunii chrześcijan. Jeżeli nią żyjemy, jesteśmy w świecie znakiem, „sakramentem” miłości Boga. Jesteśmy tym znakiem dla siebie nawzajem i dla wszystkich! Nie jest to tylko drobna miłość, którą możemy się nawzajem obdarzać, chodzi o coś głębszego: jest to komunie, która daje nam zdolność wczuwania się w radość i ból innych, aby szczerze je przeżywać⁶⁴.

„Tak wiele zranionych osób, które oczekują od nas bliskości, które oczekują od nas tego, czego oczekiwały od Jezusa: bliskości, bycia z nimi”⁶⁵. Chodzi o powrót do „*realnego* Chrystusa – precyzuje papieską myśl Massimo Borghe- si – którego można zobaczyć działającego, wędrującego po drogach, uzdrawiają-

⁶² Tamże, nr 92.

⁶³ Ch. Theobald, „*Mystik der Fraternité*”. *Kirche und Theologie in neuem Stil*, w: *Barmherzigkeit...*, s. 23–24; W. Kućko, *Braterstwo w nauczaniu papieża Franciszka*, „*Collectanea Theologica*” 90 (2020) 3, s. 137–138.

⁶⁴ Franciszek, *Akt miłości dla Noemi* (Audycja generalna, 6.11.2013), OsRomPol 35 (2014) 1, s. 41.

⁶⁵ Franciszek, *Kościół ma być znakiem miłosierdzia Pana* (Przemówienie do uczestników międzynarodowego spotkania nt. *Evangelii gaudium*, 19.09.2014), OsRomPol 35 (2014) 10, s. 32.

cego chorych, pocieszającego strapionych i przygarniającego dzieci”⁶⁶. Kościół nie może pomijać czynników: wzrokowego, słuchowego i dotykowego. Należy w ludzkich cierpieniach rozpoznawać rany samego Chrystusa. „Patrzeć na nie, dotykać ich”⁶⁷, aby je z czułością leczyć.

Jeszcze wyraźniej komunია czułości *ad intra* dochodzi do głosu, kiedy papież Franciszek wypowiada się na temat duszpasterstwa w Kościele. Przyznaje, że w latach pełnienia posługi parafialnej starał się okazywać czułość, szczególnie dzieciom i osobom starszym⁶⁸. Podobne wymagania postawił u progu swego pontyfikatu wszystkim duszpasterzom:

Pasterze Kościoła powinni być miłosierni [...]. Bóg jest większy niż grzech. Reformy organizacyjne i strukturalne to sprawy drugorzędne [...]. Zreformować należy przede wszystkim swą postawę. Głosiciele Ewangelii muszą rozgrzewać serca ludzi; muszą towarzyszyć im w ciemnościach, które ich spowijają; muszą umieć rozmawiać, ale także wchodzić w ludzki mrok bez obawy, że sami się zagubią. Lud Boży chce pasterzy, a nie funkcjonariuszy czy urzędników. Zwłaszcza biskupi winni cierpliwie podtrzymywać swój lud na drodze Boga, tak aby nikt nie pozostawał w tyle, a jednocześnie towarzyszyć owczarni, kiedy ta – kierowana przyrodzonym zmysłem – odnajdzie nową drogę⁶⁹.

Dobry pasterz jest łagodny. Pasterz, który nie jest łagodny, nie jest dobrym pasterzem. Coś w sobie kryje, bo łagodność widać jak na dłoni, ona się nie broni. Co więcej, pasterz jest czuły, ma w sobie czułość bliskości, zna swoje owce, każdą woła po imieniu i o każdą z osobna się troszczy tak, jakby była jedyna⁷⁰.

Ostatecznie wszystko w działaniu duszpasterskim Kościoła powinno być przepełnione czułością. Ponieważ nie zawsze tak się dzieje, papież przestrzega przed duszpasterstwem odległym i dyscyplinarnym, przywiązującym większą wagę do zachowań i procedur organizacyjnych niż do bliskości i serdeczności. Zachęca kapłanów, żeby byli „specjalistami od kochania innych i [...] potrafili okazywać im – w prostocie małych codziennych gestów serdeczności i uwagi – czułość Bożej łagodności”⁷¹. A przy innej okazji dodaje:

⁶⁶ M. Borghesi, *Jorge Mario Bergoglio...*, s. 417–418.

⁶⁷ Franciszek, *Trzeba dotykać ran Kościoła i społeczeństwa* (Przemówienie do wiernych w Piazza Armerina, 15.09.2018), OsRomPol 39 (2018) 10, s. 44.

⁶⁸ Por. A. Awi Mello, *Mit Maria leben...*, s. 177.

⁶⁹ A. Spadaro, *Serce wielkie i otwarte na Boga...*, s. 45.

⁷⁰ Franciszek, *Łagodność i czułość Dobrego Pasterza* (Homilia w Domu Świętej Marty, 3.05.2020), OsRomPol 41 (2020) 7–8, s. 23.

⁷¹ Franciszek, *Miłość bliźniego i wzajemna służba* (Przesłanie wideo do biskupów oraz duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego Wenezueli, 19.01.2021), OsRomPol 42 (2021) 2, s. 8.

Ileż razy myślę, że boimy się czułości Boga, a ponieważ boimy się czułości Boga, nie pozwalamy, aby się wyrażała w nas. Dlatego tak często jesteśmy twardzi, surowi, skłonni do karania... Jesteśmy pasterzami nie mającymi czułości⁷².

Należy zatem dokonać przeorientowania pastoralnego, które oznacza zmniejszenie biurokracji na rzecz budowania bliskości i promowania rewolucji czułości. „Proszę was – nawołuje papież – byście byli pasterzami, których cechuje czułość Boga. Abyście zawiesili «różgę» w zakrystii i byli pasterzami czułymi, również względem tych, którzy stwarzają wam problemy”⁷³. Pastorski autorytet trzeba budować na łagodności i czułości⁷⁴.

W wywiadzie udzielonym Antoniowi Spadaro Franciszek kontynuuje myśl:

Jest dla mnie oczywiste, że dzisiaj potrzeba Kościołowi przede wszystkim zdolności leczenia ran i rozgrzewania serc wiernych; potrzeba mu bliskości, zażyłości. Wyobrażam sobie Kościół jako szpital polowy po bitwie. Ciężko rannego nie ma sensu pytać, czy ma wysoki poziom cukru i cholesterolu! Trzeba leczyć jego rany. Potem można się zająć całą resztą⁷⁵.

Trafnie ilustruje to ewangeliczna przypowieść o miłosiernym Samarytaninie (por. Łk 10,30–37), który „wzruszył się głęboko” na widok człowieka napadniętego przez zbójców, okradzionego i porzuconego na wpół martwego. Podeszedł do niego, opatrzył mu rany, po czym zawiózł do gospody i za niego zapłacił. Jego serce było czułe i wielkoduszne. Dlatego jest ono przykładem miłości bliźniego⁷⁶. Bóg zawsze pragnie serca miłosiernego, bo On sam jest miłosierny. Samarytanin „miał serce otwarte, które utożsamiało się z dramatem innych”⁷⁷. Rozpoznał Jezusa w napadniętym Judejczyku i stał się dla niego „bliźnim”⁷⁸.

Rozgrzewanie serc i leczenie ran jest powinnością zarówno całego Kościoła, jak i każdego chrześcijanina. Jednak zwłaszcza kapłan – czy papież – musi mieć serce,

[...] które się wzrusza. [...] Trzeba leczyć rany, liczne rany! [...] Jest bardzo wiele osób zranionych – przez problemy materialne, przez skandale, także w Kościele... Ludzi zranionych przez ułudy świata. My, księża, musimy być tam, blisko tych ludzi. Miłosierdzie

⁷² Franciszek, *Różgę...*, s. 38.

⁷³ Tamże.

⁷⁴ Por. Franciszek, *Z łagodnością i czułością* (Homilia w Domu Świętej Marty, 18.09.2018), *OsRomPol* 39 (2018) 11, s. 40.

⁷⁵ A. Spadaro, *Serce wielkie i otwarte na Boga...*, s. 43.

⁷⁶ Por. FT, nr 66.

⁷⁷ Tamże, nr 84.

⁷⁸ Tamże, nr 81.

znaczy przede wszystkim leczyć rany. Kiedy ktoś jest zraniony, potrzebuje natychmiast tego, a nie analiz, takich jak wskaźniki cholesterolu, poziomu cukru we krwi. Jeśli jest rana, zalecz ranę, a potem przyjrzymy się analizom. Później będzie dopiero leczenie specjalistyczne, ale najpierw trzeba zaleczyć otwarte rany. Dla mnie to w danej chwili jest ważniejsze. [...] Są ludzie, którzy oddalają się ze wstydu, bo wstydzą się, nie chcą pokazać ran... I odchodzą być może trochę nadąsani na Kościół, ale w głębi, w środku jest rana... Chcą czułości!⁷⁹

O SERCU OTWARTYM NA ŚWIAT

Bóg otacza każdego człowieka nieskończoną czułością⁸⁰. Jego ramiona są zawsze otwarte, by uzdrowić, przebaczyć i okazać wyzwalającą bliskość. „Właśnie po to – zauważa papież – zmartwychwstały Jezus dał Kościołowi swego Ducha”⁸¹. Zrodził się on w dniu Pięćdziesiątnicy i jest wspólnotą budzącą zdumienie, gdyż z mocą pochodzącą od Boga głosi Ewangelię językiem czułości, aby „dotrzeć do serca i umysłu każdego człowieka”⁸². Jeżeli jest żywy, to zawsze powinien zaskakiwać. Kościół, który nie potrafi zadziwiać, jest Kościołem słabym, chorym, „winiem znaleźć się w szpitalu na oddziale reanimacji – i to jak najprędzej!”⁸³. „Wolę raczej – dodaje Franciszek w *Evangelii gaudium* – Kościół poturbowany, poraniony i brudny, bo wyszedł na ulice, niż Kościół chory z powodu zamknięcia się [...]. Nie chcę Kościoła zatroskanego o to, aby stanowić centrum”⁸⁴. Wręcz przeciwnie, „my, chrześcijanie, niepozorni i mali, ale mocni w miłości Bożej [...], jesteśmy powołani do zatroszczenia się o kruchość ludu i świata, w którym żyjemy”⁸⁵.

W pierwszej kolejności „Kościół jest domem z otwartymi drzwiami, ponieważ jest matką”⁸⁶. Nie powinno być w nim zamkniętych drzwi. Jest on powołany, by zawsze był otwartym domem Ojca. Wszyscy mogą w jakiś sposób uczestniczyć w jego życiu, należeć do wspólnoty, w której jest miejsce dla każdego z jego trud-

⁷⁹ Franciszek, *Żyjemy w epoce miłosierdzia* (Przemówienie do kapłanów diecezji rzymskiej, 6.03.2014), *OsRomPol* 35 (2014) 3–4, s. 30.

⁸⁰ Por. EG, nr 274.

⁸¹ Franciszek, *Kościół, który zaskakuje i wprowadza zamieszanie* (Anioł Pański, 8.06.2014), *OsRomPol* 35 (2014) 7, s. 53.

⁸² MV, nr 12.

⁸³ Franciszek, *Kościół, który zaskakuje...*, s. 53.

⁸⁴ EG, nr 49. Już przed konklawe J.M. Bergoglio mówił o niebezpieczeństwie, jakim jest „Kościół, który «żyje w sobie, z siebie i dla siebie»” (A. Draguła, *Kościół Franciszka, Kościół Benedykta*, „Więź” 56 (2013) 2, s. 24).

⁸⁵ EG, nr 216.

⁸⁶ FT, nr 276; por. EG, nr 46.

nym życiem⁸⁷. „Kościół – wyjaśnia obrazowo papież Bergoglio – obejmuje świat, ale go nie więzi; pozostawia mu wolność, ale obejmuje go jak kolumnada [na placu św. Piotra]: dwa ramiona, które się otwierają, aby przyjąć, a nie zamykają się, aby zatrzymać”⁸⁸. Tylko taki Kościół, matka wszystkich, szerzy kulturę przyjmowania, solidarności i czułości, gdyż „cierpliwie towarzyszy, staje się bliski przez modlitwę i przez dzieła miłosierdzia”⁸⁹. Ewangelia z jej przesłaniem bliskości wzywa go do spotykania się i konfrontowania, akceptowania się wzajemnie i miłowania, wędrowania razem i dzielenia się bez obawy⁹⁰.

Znacznie więcej miejsca i uwagi poświęca Franciszek Kościołowi „wychodzącemu poza siebie”⁹¹, „poza własne ogrodzenie”⁹². Określa to – za Karolem Wojtyłą – „«prawem ekstazy» – wyjściem z siebie, aby tym pełniej bytować w drugim”⁹³. Tuż po objęciu Stolicy Piotrowej napisał on do biskupów argentyńskich:

Kościół, który nie wychodzi na zewnątrz, wcześniej czy później zaczyna chorować z powodu zaduchu, jaki panuje w zamkniętych pomieszczeniach⁹⁴.

Zbliżoną myśl wypowiedział w rozmowie z A. Spadaro:

Nie możemy być Kościołem, który tylko otwiera drzwi i przyjmuje wchodzących. Musimy dążyć do tego, by być Kościołem [...] wychodzącym poza siebie, zdążającym w stronę ludzi, którzy do niego nie przychodzą, którzy od niego odeszli lub którym jest obojętny. [...] Na to jednak potrzeba odwagi, a nawet zuchwalstwa⁹⁵.

W następnych latach pontyfikatu papież często powraca do kategorii „wyjścia”. Dostrzega w nim zastosowanie „logiki Boga, która jest logiką miłosierdzia”⁹⁶. Kościół wychodzący nie martwi się o siebie, o swe struktury, ale zdolny

⁸⁷ Por. EG, nr 47.

⁸⁸ Franciszek, *Kościół, który zaskakuje...*, s. 53.

⁸⁹ Franciszek, „*Kościół bez granic matką wszystkich*” (Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2015 r., 3.09.2014), OsRomPol 35 (2014) 10, s. 4.

⁹⁰ Franciszek, *Kościół, który nie podejmuje ryzyka, starzeje się* (Przemówienie na otwarciu przedsynodalnego spotkania młodzieży), OsRomPol 39 (2018) 3–4, s. 27.

⁹¹ A. Spadaro, *Serce wielkie i otwarte na Boga...*, s. 45.

⁹² Franciszek, *Bądźcie myślą...*, s. 31.

⁹³ K. Wojtyła, *Miłość i odpowiedzialność*, Kraków 1962, s. 114; cyt. za: FT, nr 88.

⁹⁴ „Una Iglesia que no sale, a la corta o a la larga se enferma en la atmósfera viciada de su encierro” (Franciszek, „*Debemos salir de nosotros mismos hacia todas las periferias existenciales*” (Lettera ai partecipanti alla 105 Asamblea plenaria della Conferenza Episcopale Argentina (25.03.2013), w: *Insegnamenti di Francesco*, t. I/1, Città del Vaticano 2015, s. 38).

⁹⁵ A. Spadaro, *Serce wielkie i otwarte na Boga...*, s. 45.

⁹⁶ Franciszek, *Bądźcie myślą...*, s. 31.

jest wyruszyć, spotykać ludzi w ich rzeczywistej sytuacji i współczuje z powodu ich ran. Dotyka cierpienia i pociesza ich z mocą czułości⁹⁷. „Ukazuje zranionej ludzkości swoje matczyne oblicze [...]. Nie czeka, aż zranieni zapukają do jego drzwi, idzie szukać ich na ulicach, [...] przytula, leczy, sprawia, że czują się kochani. [...] Jest to *kairós* miłosierdzia, czas łaski”⁹⁸. „Daj Boże – marzy papież w encyklice *Fratelli tutti* – aby w końcu nie było już «innych», a tylko «my»”⁹⁹.

Dynamika wyjścia dotyczy zarówno Kościoła, jak i każdego pojedynczego chrześcijanina. Kościół, tak jak Chrystus, jest ustawicznie w drodze. Stawia ona jego misję „pod znakiem «chodzenia», wędrowania, pod znakiem «ruchu», a nigdy bezruchu”¹⁰⁰. „Zastój nie pasuje [...] do misji Kościoła”¹⁰¹. Ruch jest potrzebny, ponieważ kiedy nie idziemy, stoimy. „Równowaga Kościoła – tłumaczy obrazowo Franciszek – przypomina równowagę roweru, który się przewraca, kiedy stoi w miejscu, a «funkcjonuje dobrze», jeżeli jest w ruchu”¹⁰². Radość płynąca ze świadomości, że Bóg jest z nami „rozbudza serce, porusza nasze nogi, «skłania do wyjścia na zewnątrz», prowadzi nas do dzielenia się otrzymaną radością i dzielenia się nią jako służbą”¹⁰³. W ten sposób, skoncentrowani na Chrystusie, jesteśmy rękami, dłońmi, myślą i sercem Kościoła wychodzącego¹⁰⁴, narzędziami czułości i miłości.

Papież pyta następnie: dokąd musi wyjść Kościół poza siebie?¹⁰⁵ I sam udziela odpowiedzi: „W stronę peryferii egzystencji, gdziekolwiek one są”¹⁰⁶. „Peryferie” to następne pojęcie, które zajmuje poczesne miejsce w jego nauczaniu. W książce *Powróćmy do marzeń* wyznaje:

Zawsze myślałem, że świat widzi się wyraźniej z peryferii, ale w ciągu ostatnich siedmiu lat papieżstwa moje przypuszczenia sprawdziły się w pełnej rozciągłości. Musisz wyjść na

⁹⁷ Por. Franciszek, *Trzeba przyjąć z miłością drugiego człowieka* (Homilia przed sanktuarium maryjnym w Agłonie, 24.09.2018), OsRomPol 39 (2018) 10, s. 31.

⁹⁸ Franciszek, *Miłosierdzie w imię Boga. Rozmowa z Andream Torniellem*, Kraków 2016, s. 24.

⁹⁹ FT, nr 35.

¹⁰⁰ Franciszek, *Droga miejscem radosnego głoszenia Ewangelii* (Anioł Pański, 4.02.2018), OsRomPol 39 (2018) 2, s. 55; por. H. Seweryniak, *Franciszkowe marzenie o Kościele „w drodze”*, „Homo Dei” 83 (2014) 2, s. 63–64.

¹⁰¹ Franciszek, *Ruch i zdumienie* (Anioł Pański, 2.02.2020), OsRomPol 41 (2020) 2–3, s. 33.

¹⁰² Franciszek, *Tak jak rower* (Homilia w Domu Świętej Marty, 24.04.2018), OsRomPol 39 (2018) 5, s. 59.

¹⁰³ Franciszek, *Rewolucja czułości* (Homilia w sanktuarium Matki Bożej Miłosierdzia w El Cobre, 22.09.2015), OsRomPol 36 (2015) 10, s. 24.

¹⁰⁴ Por. Franciszek, *Bądźcie myślą...*, s. 31.

¹⁰⁵ Por. Franciszek, *Kościół wychodzi naprzeciw wszystkim* (Przemówienie podczas czuwania modlitewnego z okazji dnia ruchów, nowych wspólnot i stowarzyszeń kościelnych, 18.05.2013), OsRomPol 34 (2013) 7, s. 18.

¹⁰⁶ Tamże.

margines, aby znaleźć nową przyszłość. [...] Nie możesz iść na peryferie w sposób abstrakcyjny; potrzebujesz konkretnego. [...] Abstrakcja paraliżuje, skupienie się na konkretności otwiera możliwe ścieżki¹⁰⁷.

W notatkach z przemówienia, jakie wygłosił podczas konklawe, konkretyzuje, że chodzi mu o peryferie nie tylko geograficzne, ale szczególnie egzystencjalne i teologiczne: nieznanostwo Boga, ubóstwo duchowe, grzech, ból, samotność, społeczna niesprawiedliwość, zglobalizowana obojętność¹⁰⁸. Aby dotrzeć na wszystkie peryferie, potrzeba „światła Ewangelii”¹⁰⁹. Od Jezusa należy uczyć się dynamiki „wyjścia i daru, wyjścia poza siebie, podążania i siania zawsze na nowo, zawsze dalej”¹¹⁰. Szukać tego, czego On szuka, kochać to, co On kocha¹¹¹. „Jak bardzo chciałbym znaleźć odpowiednie słowa – zaznacza Franciszek w *Evangelii gaudium* – by zachęcić do ewangelizacji bardziej gorliwej, radosnej, ofiarnej, śmiałej, zawsze pełnej miłości i zdolnej do zarażania innych!”¹¹² Oznacza ona pełne czułości zbliżanie się do ewangelizowanych, odczuwanie radości z tego, że się im służy, że wyzwala się ich z ucisku w imię Jezusa, gdyż On jest miłosierdziem Boga, które „nawraca serca, leczy rany, przekształca relacje ludzkie [...] według logiki miłości”¹¹³.

Ubodzy zajmują szczególne miejsce „w sercu Boga”¹¹⁴, stanowią „centrum Ewangelii”¹¹⁵. „Ubóstwo dla nas, chrześcijan – uściśla papież – nie jest kategorią socjologiczną, filozoficzną albo kulturową: nie, jest kategorią teologiczną”¹¹⁶, opcją chrystologiczną, bo Syn Boży unżył się, stał się ubogi, utożsamiał się z ubogimi. Chodzi o to, by mieć te same uczucia co On (por. Flp 2,5)¹¹⁷. Pojęcie *miser cordia* oznacza otwieranie serca na ubogich. Serca, które kocha, cierpi, raduje się z nimi, serca pełnego czułości dla tych, którzy noszą piętno ran życia bądź czują się zepchnięci na peryferie społeczeństwa¹¹⁸. Serdeczna bliskość polega na współczuciu, które nie jest zwykłym odczuwaniem litości, lecz „współ-cierpie-

¹⁰⁷ *Powróćmy do marzeń. Droga ku lepszemu przyszłości. Papież Franciszek w rozmowie z Austenem Ivereighem*, tłum. P. Guzik, Kraków 2020, s. 15–17.

¹⁰⁸ Por. K. Pawlina, *Eklezjologia papieża Franciszka...*, s. 15.

¹⁰⁹ EG, nr 20.

¹¹⁰ Tamże, nr 21.

¹¹¹ Por. tamże, nr 267.

¹¹² Tamże, nr 261.

¹¹³ Franciszek, *Ubodzy są w centrum Ewangelii* (Anioł Pański, 24.01.2016), OsRomPol 37 (2016) 2, s. 42.

¹¹⁴ EG, nr 197.

¹¹⁵ Franciszek, *Ubodzy są w centrum...*, s. 42.

¹¹⁶ Franciszek, *Kościół wychodzi...*, s. 19.

¹¹⁷ Por. EG, nr 198.

¹¹⁸ Por. Franciszek, *Ewangelizacja...*, s. 36.

niem, utożsamieniem się z cierpieniem innych, aż do wzięcia go na siebie”¹¹⁹. W tym celu – podkreśla Franciszek – „trzeba nawiązać kontakt. Więcej, trzeba ludzi dotykać, głaskać. Dotyk jest najbardziej religijnym z pięciu zmysłów. Dobrze jest podawać rękę dzieciom, chorym: uściskać dłoń, pogłaskać... Albo w milczeniu popatrzeć w oczy”¹²⁰. Jedynie czułość może realnie zmienić świat, serce po sercu, i w ten sposób budować społeczeństwo głęboko ludzkie. Rewolucja czułości powinna stać się nawróceniem pastoralnym Kościoła.

INSPIROWANY MACIERZYŃSKĄ CZUŁOŚCIĄ MARYI

Czuła miłość Boga objawiła się najpełniej w tajemnicy Jego Syna, Jezusa Chrystusa. Jest On „wcieloną czułością Boga”¹²¹. Biorąc z Niego przykład, Kościół powinien emanować czułością. Jednocześnie Chrystus – stwierdza Franciszek – nie chciał, by Kościół był pozbawiony przykładu kobiecego, dlatego pozostawił mu swą Matkę¹²². Wnosi Ona do Kościoła „atmosferę domu”¹²³. W Niej może „odkryć na nowo swe maczyne serce”¹²⁴. Przypomina mu Ona, że „dla wiary istotna jest [...] czułość. Kościół czułości”¹²⁵. Warto podjąć opcję Maryi, to znaczy uwzględnić Jej inspirację, wzorczość dla Kościoła czułości, bo czasy, w których żyjemy, są Jej czasami¹²⁶.

Podobnie jak Maryja, która jest niewiastą i matką, Kościół jest niewiastą i matką. Jest on kobiecy – zauważa Franciszek – ponieważ jest oblubienicą, i jest matką, ponieważ wydaje na świat. Gdy brakuje mu wymiaru kobiecego i macierzyńskiego, traci swą tożsamość¹²⁷. Oczywiście macierzyństwo Maryi jest niezrównane, wyjątkowe, gdyż urzeczywistniło się w pełni czasu, gdy wydała Ona na świat Syna Bożego, poczętego z Ducha Świętego. A jednak macierzyń-

¹¹⁹ Franciszek, *Potrzeby ludzi ubogich* (Anioł Pański, 3.08.2014), OsRomPol 35 (2014) 8–9, s. 56.

¹²⁰ Cyt. za: M. Borghesi, *Jorge Mario Bergoglio...*, s. 359; por. W. Kasper, *Papież Franciszek. Rewolucja czułości i miłości. Korzenie teologiczne i perspektywy duszpasterskie*, tłum. K. Markiewicz, Warszawa 2015, s. 9.

¹²¹ Franciszek, *Objawienie czułości Boga* (Homilia podczas Mszy świętej kanonizacyjnej, 5.06.2016), OsRomPol 37 (2016) 6, s. 9.

¹²² Por. EG, nr 285.

¹²³ Franciszek, *Matka Boża...*, s. 20.

¹²⁴ Franciszek, Świat bez matek nie ma przyszłości (Przemówienie do Papieskiego Wydziału Teologicznego Marianum, 24.10.2020), OsRomPol 41 (2020) 11, s. 26; por. A. Wojtczak, *Czułość Matki lekarstwem na kulturę duchowego sieroctwa*, w: *Teologia dogmatyczna*, t. XV: *Kultura spotkania w ujęciu papieża Franciszka*, red. P. Kiejkowski, Poznań 2020, s. 29.

¹²⁵ Franciszek, *Matka Boża...*, s. 20.

¹²⁶ Por. Franciszek, *Świat bez matek...*, s. 26.

¹²⁷ Por. Franciszek, *Kościół jest kobieta i matką* (Homilia w Domu Świętej Marty, 21.05.2018), OsRomPol 39 (2018) 6, s. 54.

stwo Kościoła realizuje się właśnie jako kontynuacja macierzyństwa Maryi, jego przedłużenie w historii. Dzięki płodności Ducha rodzi on nowe dzieci w Chrystusie. Narodziny Jezusa w łonie Maryi są w istocie zapowiedzią narodzin każdego chrześcijanina w łonie Kościoła. Ta niezwykła więź Maryi z Kościołem sprawia, że spoglądając na Nią, „odkrywamy najpiękniejsze i najbardziej czułe oblicze Kościoła”¹²⁸, „zaczynamy wierzyć w rewolucyjną moc czułości i miłości”¹²⁹.

Bóg spojrział na Maryję w swoim planie miłości i znalazł w Niej upodobanie. Napełnił Ją pełnią łaski. „Wszystko w Jej życiu – czytamy w bulli *Misericordiae vultus* – zostało ukształtowane przez obecność miłosierdzia, które stało się ciałem”¹³⁰. Niepokalana Matka Jezusa jest jego ikoną. Świadczy, że Bóg pragnie, aby nikomu nigdy nie zabrakło Jego czułości¹³¹. Jedyną siłą zdolną podbić ludzkie serca jest Jego czuła troska.

Tym, co zachwyca, tym, co nagina i zwycięża, tym, co otwiera i uwalnia z łańcuchów, nie jest siła narzędzi czy surowość prawa, lecz wszechmocna słabość miłości Bożej, która jest niepowstrzymaną siłą Jego łagodności i nieodwołalną obietnicą Jego miłosierdzia¹³².

Hymn *Magnificat* dowodzi, że Maryja czuła się przez nie przyjęta wraz z całym swoim ludem. Jest ono siłą sprawczą historii, w którą wpisuje się też historia Kościoła. Dlatego kantyk apeluje: „Zaufajcie pamięci Boga. [...] Jego pamięć jest czułym, współczującym sercem, które raduje się, gdy trwale usuwa wszelkie ślady naszego zła”¹³³. Historia Kościoła świadczy, że nawet wówczas, kiedy musi on przemierzać wzburzone morza, prowadzi go czuła ręka Boga, która sprawia, że przezwycięża on trudne chwile.

Przez całe życie Maryja wypełniała to, czego oczekuje się od Kościoła. Oddała swe życie przede wszystkim służbie Ewangelii. Dynamika czułości i wyruszania ku innym – czytamy w adhortacji *Evangelii gaudium* – „czyni z Niej kościelny

¹²⁸ Franciszek, *Jak mama* (Audiencja generalna, 3.09.2014), OsRomPol 35 (2014) 10, s. 45.

¹²⁹ EG, nr 288; por. J. Moricová, *Panna Mária ako vzor teologálnych čnosti podl'a učenia pápeža Františka*, w: *Teologálne čnosti z interdisciplinárneho pohľ'adu. Zborník príspevkov z interdisciplinárnej medzinárodnej vedeckej konferencie*, red. M. Lichner, Trnava 2018, s. 294; A. Adam, *Theological Icons of the Virgin Mary in the Teachings of Pope Francis*, „Roczniki Teologiczne” 68 (2021) 2, s. 136.

¹³⁰ MV, nr 24.

¹³¹ Por. Franciszek, *Matce miłosierdzia zawierzamy ludy Ameryki* (Homilia na liturgiczne wspomnienie Najświętszej Maryi Panny z Guadalupe, 12.12.2015), OsRomPol 37 (2016) 1, s. 30.

¹³² Franciszek, *Z proroczą odwagą* (Przemówienie do meksykańskich biskupów w katedrze w stolicy Meksyku, 13.02.2016), OsRomPol 37 (2016) 3–4, s. 22.

¹³³ Franciszek, *Marzyciele o nowej ludzkości* (Homilia na zakończenie XXXI Światowego Dnia Młodzieży w Krakowie, 31.07.2016), OsRomPol 37 (2016) 7–8, s. 30.

wzór ewangelizacji”¹³⁴. Po usłyszeniu zwiastowania anioła i poczęciu Jezusa nie zatrzymała tego daru dla siebie. Wyruszyła z domu w pośpiechu, żeby wesprzeć Elżbietę. Uczyniła gest miłości, czułości i służby, niosąc Jezusa, którego miała już w swoim łonie¹³⁵. Także Kościół – podkreśla Franciszek – jest posłany, aby nieść wszystkim ludziom Chrystusa i Jego Ewangelię. „Gdyby – teoretycznie – zdarzyło się, że Kościół nie niesie Jezusa, byłby to Kościół martwy! Kościół musi nieść miłosierdzie Jezusa”¹³⁶.

Oprócz Jezusa Maryja zaniósła Elżbiecie pomoc materialną. Na godach w Kanie Galilejskiej okazała się Matką opatrnościową i proszącą. Jej czujne oczy i czułe serce, wypraszając cud u Jezusa, pozwoliły zaznać pociechy weselnikom. „Prośmy o łaskę – nawoływał papież w Częstochowie – byśmy sobie przyswoili Jej wrażliwość, Jej wyobraźnię w służeniu potrzebującym, piękno poświęcenia swego życia dla innych”¹³⁷. Ona uczy „niełękania się czułości”¹³⁸, która staje się „współczuciem, [...] dzieleniem życia z tymi, którzy są zranieni, którzy cierpią i którzy są zmuszeni nieść na swoich ramionach ciężkie krzyże”¹³⁹. Franciszek konstatuje:

Nasza rewolucja dokonuje się przez czułość, [...] która staje się zawsze bliskością, [...] współczuciem – które nie jest litowaniem się, ale jest współcierpieniem, aby wyzwolić – i prowadzi nas do zaangażowania w życie innych, aby służyć. [...] Jak Maryja chcemy być Kościołem, który służy, który wychodzi z domu, [...] ze swych świątyń, ze swych zakrystii, aby towarzyszyć życiu, podtrzymywać nadzieję, być znakiem jedności [...]. Jak Maryja [...] chcemy być Kościołem, który wychodzi z domu, aby przerzucać mosty, obalać mury, siać pojednanie¹⁴⁰.

Maryja jest dla Kościoła nie tylko przykładem czułej posługi, ale także jego Matką. „Jako prawdziwa mama, idzie z nami, walczy razem z nami i szerzy nie-

¹³⁴ EG, nr 288; por. L. Vantini, „*Stabat Mater*” – *Ethik der Sorge in „Evangelii gaudium”*. *Mit den Augen der Frau unter dem Kreuz*, w: *Barmherzigkeit...*, s. 333.

¹³⁵ Por. Franciszek, *W 2016 roku Światowy Dzień Młodzieży odbędzie się w Krakowie* (28.07.2013), *OsRomPol* 34 (2013) 8–9, s. 19.

¹³⁶ Franciszek, *Sekret żydowskiej dziewczyny* (Audycja generalna, 23.10.2013), *OsRomPol* 34 (2013) 12, s. 38; por. J. Moricová, *Panna Mária ako vzor...*, s. 295.

¹³⁷ Franciszek, *Doświadczajcie konkretnej i troskliwej czułości Matki wszystkich* (Homilia w Częstochowie z okazji 1050. rocznicy chrztu Polski, 28.07.2016), *OsRomPol* 37 (2016) 7–8, s. 14.

¹³⁸ Franciszek, *Drogą Kościoła...*, s. 36.

¹³⁹ Franciszek, *Homilia na Błoniach narodowego sanktuarium w Szasztinie* (15.09.2021), <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/homilies/2021/documents/20210915-omelia-sastin.html> [dostęp: 3.12.2021].

¹⁴⁰ Franciszek, *Rewolucja czułości...*, s. 25; por. FT, nr 276.

ustannie bliskość Bożej miłości”¹⁴¹. „Tam gdzie jest matka – dodaje papież – tam jest czułość. Jesteśmy ludem mającym Matkę, nie jesteśmy sierotami”¹⁴². Gromadzi nas Ona wokół siebie zwłaszcza w sanktuariach. W Jej domu czujemy się „jak u siebie”¹⁴³, gdyż Jej miłość i czułość nie zawodzą¹⁴⁴. Podobnie jak św. Juanowi Diego, Maryja mówi nam: „«Niech się nie trwoży twoje serce [...]. Czyż nie jestem tutaj ja, która jest twoją Matką?»”¹⁴⁵. Z Jej wsparciem Kościół staje się coraz bardziej macierzyński, gościnny i troszczący się z czułością o wszystkich. Franciszek prosi:

Weź nas za rękę, Maryjo. Trzymając się Ciebie, pokonamy najciaśniejsze zakręty historii. Weź nas za rękę, abyśmy odkryli łączące nas więzy. Zgromadź nas razem pod swym płaszczem, w czułości prawdziwej miłości, w której wzmacnia się rodzina ludzka¹⁴⁶.

* * *

Papież Franciszek od samego początku swego pontyfikatu zaskakuje. Liczne pytania budzi między innymi jego koncepcja Kościoła. W jego życiu i misji wszystko winno być przepojone czułością. Bóg jest tym, który wyprzedza i wychodzi naprzeciw człowiekowi, szuka go. Podobną wrażliwością musi się cechować Kościół: być odzwierciedleniem czułości i niezasłużonej miłości Boga wobec każdego człowieka. Powinna dochodzić w nim do głosu – zgodna z duchowością ignacjańską – mistyka służby. Kościół ma ukazywać zranionej ludzkości macierzyńskie oblicze. Nie czekać, aż zranieni zapukają do jego drzwi, ale wychodzić na zewnątrz, szukać ich na peryferiach, gromadzić, leczyć, przytulać, aby czuli się kochani. Tam właśnie jaśnieje wiosna Kościoła.

W mrokach ludzkości można dostrzec ukrytą obecność Boga, można też uszkodzony obraz Boga „odrestaurować” za pomocą czułości, delikatności, współczującej troski, pełnego miłości towarzyszenia¹⁴⁷.

¹⁴¹ EG, nr 286; por. Franciszek, *Zanieśmy nasz niepokój Bogu* (Homilia podczas nabożeństwa pokutnego, 25.03.2022), OsRomPol 43 (2022) 3–4, s. 7.

¹⁴² Franciszek, *Jak w Efezie* (Homilia na uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 1.01.2017), OsRomPol 38 (2017) 1, s. 14.

¹⁴³ Franciszek, *Ona jest Matką każdej zranionej rodziny* (Przemówienie w sanktuarium Matki Bożej Różańcowej w Madhu, 14.01.2015), OsRomPol 36 (2015) 2, s. 13.

¹⁴⁴ Por. Franciszek, *Musiałem tutaj przybyć, aby być z wami* (Homilia na lotnisku w Tacloban, 17.01.2015), OsRomPol 36 (2015) 2, s. 21.

¹⁴⁵ EG, nr 286.

¹⁴⁶ Franciszek, *Matka Boża...*, s. 21.

¹⁴⁷ C.B. Casado, *Papież Franciszek i rewolucja czułości*, OsRomPol 40 (2019) 7–8, s. 3.

W odkrywaniu potrzeb ludzkich i im zaradzaniu pomocą służy Maryja. Jej matczyne i kobiece świadectwo pozwala Kościołowi rozgrzać wyziębione serca, odnowić więzi zaufania i przynależności, przywrócić ducha bliskości i serdeczności. Jedyne na tej drodze potwierdza się jego wiarygodność.

Nauczanie papieża Bergoglio o czułości Kościoła posiada nachylenie pastoralne. Nie był on nigdy teologiem akademickim, jak jego bezpośredni poprzednicy na Stolicy Piotrowej (Jan Paweł II, Benedykt XVI). Był i nadal pozostaje duszpasterzem, który snuje refleksje nad swymi pastoralnymi doświadczeniami i stara się przez swą posługę urzeczywistniać Kościół. Bazuje na duchowości jezuickiej, którą cechuje otwarty umysł i wierzące serce. Jego myśl jest ponadto osadzona na latynoskiej pobożności ludowej, która przyjmuje, że „wierny lud” (*pueblo fiel*) jest miejscem teologicznym, miejscem wiary w konkretny sposób przeżywania. „Nasz lud ma duszę – uściśla Franciszek – a jeśli mówimy o duszy ludu, to możemy również mówić o hermeneutyce, sposobie patrzenia na rzeczywistość, świadomości”¹⁴⁸. Katolicka mądrość ludowa posiada zdolność do życiowej syntezy, łączy to, co boskie, z tym, co ludzkie, rozum i uczucie. Twórcze połączenie tych więzi jest niemożliwe do wyrażania słowami. Łatwiej oddać je za pomocą symboli. Dlatego Franciszek, aby przybliżyć czułe oblicze Kościoła, operuje porównawczymi metaforami („szpital polowy po bitwie”, „rower”) i inspirującymi obrazami („matka”, „miłosierny Samarytanin”). Zarówno treścią, jak i formą swego nauczania o Kościele pragnie trafić w mentalność zsekularyzowanego świata i wejść z nim w pogłębiony dialog.

BIBLIOGRAFIA

- Adam A., *Theological Icons of the Virgin Mary in the Teachings of Pope Francis*, „Roczniki Teologiczne” 68 (2021) 2, s. 133–150.
- Appel K., *Die Freude als „Identität” des Christen. Zur revolutionären Dimension von „Evangelii gaudium”*, w: *Barmherzigkeit und Liebe. Das theologische Programm von Papst Franziskus*, red. K. Appel, J.H. Deibl, Freiburg im Breisgau 2016, s. 59–70.
- Awi Mello A., *Mit Maria leben. Ein Gespräch mit Papst Franziskus*, Leipzig 2016.
- Bartnik Cz., *Eklezjologia, I. W teologii katolickiej*, w: *Encyklopedia katolicka*, red. R. Łukaszyk, t. IV, Lublin 1985, kol. 774–781.
- Benedykt XVI, *List do biskupów w sprawie zdjęcia ekskomuniki z czterech biskupów konsekrowanych przez abpa Lefebvre’a* (10 III 2009), OsRomPol 30 (2009), nr 5, s. 6–8.
- Borghesi M., *Jorge Mario Bergoglio. Biografia intelektualna. Dialektyka i mistyka*, tłum. D. Chodyniecki, Kraków 2018.
- Casado C.B., *Papież Franciszek i rewolucja czułości*, OsRomPol 40 (2019) 7–8, s. 3.

¹⁴⁸ Cyt. za: M. Borghesi, *Jorge Mario Bergoglio...*, s. 111.

- Draguła A., *Kościół Franciszka, Kościół Benedykta*, „Więź” 56 (2013) 2, s. 15–25.
- Franciszek, *Orędziem Jezusa jest miłosierdzie* (Homilia w parafii św. Anny w Watykanie, 17.03.2013), *OsRomPol* 34 (2013) 5, s. 15.
- Franciszek, *Bądźmy „opiekunami” stworzenia* (Homilia na rozpoczęcie posługi Piotrowej, 19.03.2013), *OsRomPol* 34 (2013) 5, s. 18–19.
- Franciszek, *Lettera ai partecipanti alla 105° Assemblea plenaria della Conferenza Episcopale Argentina* (25.03.2013), w: *Insegnamenti di Francesco*, t. I/1, Città del Vaticano 2015, s. 38–39.
- Franciszek, *Jezus Chrystus jest wcielonym Miłosierdziem (Regina caeli, 7.04.2013)*, *OsRomPol* 34 (2013) 5, s. 48.
- Franciszek, *W historii miłości* (Homilia w Domu Świętej Marty, 24.04.2013), *OsRomPol* 34 (2013) 6, s. 28–29.
- Franciszek, *Aby być Kościołem mówiącym „tak”* (Homilia w Domu Świętej Marty, 2.05.2013), *OsRomPol* 34 (2013) 6, s. 37–38.
- Franciszek, *Kościół wychodzi naprzeciw wszystkim* (Przemówienie podczas czuwania modlitewnego z okazji dnia ruchów, nowych wspólnot i stowarzyszeń kościelnych, 18.05.2013), *OsRomPol* 34 (2013) 7, s. 16–20.
- Franciszek, *Ewangelizacja wymaga prawdziwej odwagi* (Rozważanie podczas inauguracji kongresu diecezji rzymskiej, 17.06.2013), *OsRomPol* 34 (2013) 8–9, s. 35–38.
- Franciszek, *W 2016 roku Światowy Dzień Młodzieży odbędzie się w Krakowie* (28.07.2013), *OsRomPol* 34 (2013) 8–9, s. 19.
- Franciszek, *Kiedy Kościół nas zrodził* (Audiencja generalna, 11.09.2013), *OsRomPol* 34 (2013) 11, s. 50–51.
- Franciszek, *Moc miłosierdzia zbawia świat* (Anioł Pański, 15.09.2013), *OsRomPol* 34 (2013) 11, s. 56–57.
- Franciszek, *Sekret żydowskiej dziewczyny* (Audiencja generalna, 23.10.2013), *OsRomPol* 34 (2013) 12, s. 37–38.
- Franciszek, *Akt miłości dla Noemi* (Audiencja generalna, 6.11.2013), *OsRomPol* 35 (2014) 1, s. 40–41.
- Franciszek, *Adhortacja apostołska „Evangelii gaudium”. O głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie* 24.11.2013), Kraków 2013².
- Franciszek, *Uśmiech Boga wśród sprzeczności świata* (Orędzie na XXII Światowy Dzień Chorego 2014 r., 6.12.2013), *OsRomPol* 35 (2014) 1, s. 11.
- Franciszek, *Bóg zawsze dotrzymuje swoich obietnic* (Anioł Pański, 15.12.2013), *OsRomPol* 35 (2014) 1, s. 56.
- Franciszek, *Żyjemy w epoce miłosierdzia* (Przemówienie do kapłanów diecezji rzymskiej, 6.03.2014), *OsRomPol* 35 (2014) 3–4, s. 29–32.
- Franciszek, *Prawdziwą rewolucją jest współczucie* (Przemówienie do Wspólnoty św. Idziego, 15.04.2014), *OsRomPol* 35 (2014) 7, s. 18–20.

- Franciszek, *Kościół, który zaskakuje i wprowadza zamieszanie* (Anioł Pański, 8.06.2014), OsRomPol 35 (2014) 7, s. 53–54.
- Franciszek, *Uprowadzająca miłość Boga do nas* (Audycja generalna, 18.06.2014), OsRomPol 35 (2014) 7, s. 49–51.
- Franciszek, *Potrzeby ludzi ubogich* (Anioł Pański, 3.08.2014), OsRomPol 35 (2014) 8–9, s. 56–57.
- Franciszek, *Jak mama* (Audycja generalna, 3.09.2014), OsRomPol35 (2014) 10, s. 45–46.
- Franciszek, „*Kościół bez granic matką wszystkich*” (Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy 2015 r., 3.09.2014), OsRomPol 35 (2014) 10, s. 4–5.
- Franciszek, *W szkole miłosierdzia* (Audycja generalna, 10.09.2014), OsRomPol 35 (2014) 10, s. 46–48.
- Franciszek, *Kościół ma być znakiem miłosierdzia Pana* (Przemówienie do uczestników międzynarodowego spotkania nt. *Evangelii gaudium*, 19.09.2014), OsRomPol 35 (2014) 10, s. 32–22.
- Franciszek, *Mocne serca, aby przezwyciężyć obojętność* (Orędzie na Wielki Post 2015 r., 4.10.2014), OsRomPol 36 (2015) 2, s. 4–6.
- Franciszek, *Z czułością Boga* (Homilia na Pasterkę, 24.12.2014), OsRomPol 36 (2015) 1, s. 12–13.
- Franciszek, *Ona jest Matką każdej zranionej rodziny* (Przemówienie w sanktuarium Matki Bożej Różańcowej w Madhu, 14.01.2015), OsRomPol 36 (2015) 2, s. 13–14.
- Franciszek, *Musiałem tutaj przybyć, aby być z wami* (Homilia na lotnisku w Tacloban, 17.01.2015), OsRomPol 36 (2015) 2, s. 20–22.
- Franciszek, *Drogą Kościoła jest miłosierdzie i integracja* (Homilia dla nowych kardynałów, 15.02.2015), OsRomPol 36 (2015) 2, s. 34–36.
- Franciszek, *Bądźcie myślą i sercem Kościoła wychodzącego* (Przemówienie do członków ruchu Komunia i Wyzwolenie, 7.03.2015), OsRomPol 36 (2015) 3–4, s. 30–32.
- Franciszek, „*Misericordiae vultus*”. *Bulla ogłaszająca Nadzwyczajny Jubileusz Miłosierdzia* (11.04.2015), OsRomPol 36 (2015) 5, s. 4–15.
- Franciszek, *Rewolucja czułości* (Homilia w sanktuarium Matki Bożej Miłosierdzia w El Cobre, 22.09.2015), OsRomPol 36 (2015) 10, s. 24–25.
- Franciszek, *Marzy mi się Kościół niespokojny* (Przemówienie we Florencji do uczestników Kongresu Kościoła we Włoszech, 10.11.2015), OsRomPol 36 (2015) 12, s. 33–38.
- Franciszek, *Przezwycięż obojętność i zyskaj pokój* (Orędzie na Światowy Dzień Pokoju 2016 r., 8.12.2015), OsRomPol 37 (2016) 1, s. 4–10.
- Franciszek, *Matce miłosierdzia zawieramy ludy Ameryki* (Homilia na liturgiczne wspomnienie Najświętszej Maryi Panny z Guadalupe, 12.12.2015), OsRomPol 37 (2016) 1, s. 29–30.
- Franciszek, *Ubodzy są w centrum Ewangelii* (Anioł Pański, 24.01.2016), OsRomPol 37 (2016) 2, s. 41–42.

- Franciszek, *Z proroczą odwagą* (Przemówienie do meksykańskich biskupów w katedrze w stolicy Meksyku, 13.02.2016), *OsRomPol* 37 (2016) 3–4, s. 21–27.
- Franciszek, *Kościół misyjny świadkiem miłosierdzia* (Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2016 r., 15.05.2016), *OsRomPol* 37 (2016) 6, s. 4–6.
- Franciszek, *Objawienie czułości Boga* (Homilia podczas Mszy świętej kanonizacyjnej, 5.06.2016), *OsRomPol* 37 (2016) 6, s. 9–10.
- Franciszek, *Doświadczajcie konkretnej i troskliwej czułości Matki wszystkich* (Homilia w Częstochowie z okazji 1050. rocznicy chrztu Polski, 28.07.2016), *OsRomPol* 37 (2016) 7–8, s. 13–14.
- Franciszek, *Marzyciele o nowej ludzkości* (Homilia na zakończenie XXXI Światowego Dnia Młodzieży w Krakowie, 31.07.2016), *OsRomPol* 37 (2016) 7–8, s. 28–30.
- Franciszek, *My, chrześcijanie, musimy być twórcami rewolucji czułości* (Przemówienie podczas spotkania ekumenicznego w Malmö, 31.10.2016), *OsRomPol* 37 (2016) 11, s. 11–12.
- Franciszek, *Radujcie się zawsze w Panu* (Anioł Pański, 11.12.2016), *OsRomPol* 38 (2017) 1, s. 53–54.
- Franciszek, *Miłosierdzie w imię Boga. Rozmowa z Andream Torniellim*, Kraków 2016.
- Franciszek, *Jak w Efezie* (Homilia na uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 1.01.2017), *OsRomPol* 38 (2017) 1, s. 13–15.
- Franciszek, *Droga miejscem radosnego głoszenia Ewangelii* (Anioł Pański, 4.02.2018), *OsRomPol* 39 (2018) 2, s. 54–55.
- Franciszek, *Tak jak rower* (Homilia w Domu Świętej Marty, 24.04.2018), *OsRomPol* 39 (2018) 5, s. 59–60.
- Franciszek, *Kościół jest kobieta i matką* (Homilia w Domu Świętej Marty, 21.05.2018), *OsRomPol* 39 (2018) 6, s. 53–54.
- Franciszek, *Kościół, który nie podejmuje ryzyka, starzeje się* (Przemówienie na otwarcie przedsynodalnego spotkania młodzieży, *OsRomPol* 39 (2018) 3–4, s. 25–28.
- Franciszek, *Nieskończona miłość Najświętszej Trójcy* (Anioł Pański, 27.05.2018), *OsRomPol* 39 (2018) 6, s. 36.
- Franciszek, *Trzeba dotykać ran Kościoła i społeczeństwa* (Przemówienie do wiernych w Piazza Armerina, 15.09.2018), *OsRomPol* 39 (2018) 10, s. 43–45.
- Franciszek, *Z łagodnością i czułością* (Homilia w Domu Świętej Marty, 18.09.2018), *OsRomPol* 39 (2018) 11, s. 40–41.
- Franciszek, *Trzeba przyjąć z miłością drugiego człowieka* (Homilia przed sanktuarium maryjnym w Agłonie, 24.12.2018), *OsRomPol* 39 (2018) 10, s. 31–32.
- Franciszek, *Matka Boża wnosi do Kościoła atmosferę czułości* (Homilia na uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 1.01.2019), *OsRomPol*, 40 (2019) 1, s. 19–21.
- Franciszek, *Umacniajcie kulturę spotkania* (Homilia w bukaresztańskiej katedrze pw. św. Józefa, 31.05.2019), *OsRomPol* 40 (2019) 7–8, s. 22–23.

- Franciszek, *Ruch i zdumienie* (Anioł Pański, 2.02.2020), OsRomPol 41 (2020) 2–3, s. 32–33.
- Franciszek, *Łagodność i czułość Dobrego Pasterza* (Homilia w Domu Świętej Marty, 3.05.2020), OsRomPol 41 (2020) 7–8, s. 23–24.
- Franciszek, *Encyklika „Fratelli tutti”. O braterstwie i przyjaźni społecznej* (3.10.2020), Kraków 2020.
- Franciszek, *Świat bez matek nie ma przyszłości* (Przemówienie do Papieskiego Wydziału Teologicznego Marianum, 24.10.2020), OsRomPol 41 (2020) 11, s. 26–27.
- Franciszek, *Miłość bliźniego i wzajemna służba* (Przesłanie wideo do biskupów oraz duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego Wenezueli, 19.01.2021), OsRomPol 42 (2021) 2, s. 8–9.
- Franciszek, *Modlitwa i Trójca Święta* (Audiencja generalna, 3.03.2021), OsRomPol 42 (2021) 4–5, s. 23–24.
- Franciszek, *Homilia na Błoniach narodowego sanktuarium w Szaszynie* (15.09.2021), <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/homilies/2021/documents/20210915-omelia-sastin.html> [dostęp: 3.12.2021].
- Franciszek, *Zanieśmy nasz niepokój Bogu* (Homilia podczas nabożeństwa pokutnego, 25.03.2022), OsRomPol 43 (2022) 3–4, s. 5–7.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Redemptor hominis”. U początku papieskiej posługi* (4.03.1979), Watykan 1979.
- Jan Paweł II, „*Otwórzcie na oścież drzwi Chrystusowi*” (Homilia na rozpoczęcie pontyfikatu, 22.10.1978), w: Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie*, t. I: 1978, red. W. Weron, A. Jarocho, Poznań 1987, s. 13–17.
- Kasper W., *Papież Franciszek. Rewolucja czułości i miłości. Korzenie teologiczne i perspektywy duszpasterskie*, tłum. K. Markiewicz, Warszawa 2015.
- Moricová J., *Panna Mária ako vzor teologálnych čnosti podl’a učenia pápeža Františka*, w: *Teologálne čnosti z interdisciplinárneho pohľadu. Zborník príspevkov z interdisciplinárnej medzinárodnej vedeckej konferencie*, red. M. Lichner, Trnava 2018, s. 285–299.
- Pawlina K., *Eklezjologia papieża Franciszka*, „*Studia Bobolanum*” (2014) 1, s. 13–20.
- Powróćmy do marzeń. Droga ku lepszemu przyszłości. Papież Franciszek w rozmowie z Austenem Ivereighem*, tłum. P. Guzik, Kraków 2020.
- Ratzinger J., *Bóg Jezusa Chrystusa. Medytacje o Bogu Trójjedynym*, tłum. J. Zychowicz, Kraków 1995.
- Scheingraber S., *Aufbruch „verbeutelten Kirche”. Die Ekklesiologie von Papst Franziskus*, Würzburg 2019.
- Seweryniak H., *Franciszkowe marzenie o Kościele „w drodze”, „Homo Dei”* 83 (2014) 2, s. 58–73.
- Spadaro A., *Serce wielkie i otwarte na Boga. Rozmowa z papieżem Franciszkiem*, tłum. Z. Kasprzyk, Kraków 2013.

- Szymik J., *Theologia benedicta*, t. I, Katowice 2010.
- Theobald Ch., „*Mystik der Fraternité*”. *Kirche und Theologie in neuem Stil*, w: *Barmherzigkeit und Liebe. Das theologische Programm von Papst Franziskus*, red. K. Appel, J.H. Deibl, Freiburg im Breisgau 2016, s. 21–38.
- Vantini L., „*Stabat Mater*” – *Ethik der Sorge in „Evangelii gaudium”*. *Mit den Augen der Frau unter dem Kreuz*, w: *Barmherzigkeit und Liebe. Das theologische Programm von Papst Franziskus*, red. K. Appel, J.H. Deibl, Freiburg im Breisgau 2016, s. 323–335.
- Wojtczak A., *Czułość Kościoła w ujęciu papieża Franciszka*, w: *Teologia dogmatyczna*, t. XIII: *Kościół papieża Franciszka*, red. P. Kiejkowski, Poznań 2019, s. 27–47.
- Wojtczak A., *Czułość Matki lekarstwem na kulturę duchowego sieroctwa*, w: *Teologia dogmatyczna*, t. XV: *Kultura spotkania w ujęciu papieża Franciszka*, red. P. Kiejkowski, Poznań 2020, s. 27–51.
- Wojtyła K., *Miłość i odpowiedzialność*, Kraków 1962.
- Zuberbier A., „*Człowiek drogą Kościoła*”: o eklezjologii Jana Pawła II, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 28 (1990) 1, s. 157–162.

Słowa kluczowe: Kościół, czułość, Maryja, papież Franciszek, posoborowa eklezjologia

TENDER IMAGE OF THE CHURCH. POPE FRANCIS'S POSTULATE

Summary

The Second Vatican Council is called “the Church’s council about the Church”. Its task was to renew the Church and her reference to the world. After the council, anthropological approach dominated in ecclesiology, which claimed that “man is the way of the Church”. Pope Francis’s teaching has become a part of this approach. For him the Church, like God, is searching for man, heals him and embraces him in order for him to feel loved. For this reason, everything should be saturated with tenderness. Since a considerable part of pope Bergoglio’s ecclesiology is marked by tenderness, then it is justified to ask how he understands the Church’s tenderness. This article attempts to address this question and presents the pope’s vision in four points. The first point shows the Church as clothed in the tenderness of the Three-Personed God; the second – showed her as a communion of tenderness *ad intra*; the third – as approaching the world with tenderness; the fourth – as inspired by Mary’s tenderness. Abundant literal quotations of the pope make it possible to express the reflections with the actual words of the pope.

Keywords: the Church, tenderness, Mary, pope Francis, post-conciliar ecclesiology